

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ИЖТИМОЙ- ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Каримов Р.Р.

Чирчиқ давлат педагогика университети ўқитувчиси

Таянч сўзлар: ёндашув, компетентлик, фаолият, яхлит, маҳсулдор, тажриба.

Ключевые слова: подход, компетентность, деятельность, целостный, продуктивный, опыт.

Key words: approach, competence, activity, holistic, productive, experience.

Компетентлик талаба томонидан алоҳида билим ва малакаларни эгалланишини эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутди.

Битирувчиларнинг касбий тайёргарлиги даражасига қўйилувчи талаблар нуқтаи назаридан компетентлик талабаларнинг муайян вазиятларда билим, малака ва фаолият усуллари тўпламини мақсадга мувофиқ қўллаш қобилиятини англатади [6].

Компетентлик талабанинг шахсий ва ижтимоий аҳамиятга эга касбий фаолиятни амалга оширилиши учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ҳамда уларни касбий фаолиятда қўллай олиниши билан ифодаланади. Мазкур ўринда «компетентлик» тушунчасининг моҳияти ҳам тўла очилади, у икки кўринишда: талабаларнинг шахсий сифатлари тўплами ва касбий соҳанинг таянч талаблари сифатида намоён бўлади.

Шахснинг қадриятлар тизими - бу устуворликларнинг универсал тизилмаси, у ҳаётий йўналишларни ва шахс фаолиятининг исталган натижасини белгилайди, шахснинг фикрлари ва ҳаракатларини шакллантиради. Шунинг учун ижтимоий-педагогик компетентлик кўрсаткичи бўлажак ўқитувчи шахсининг ўзагини ташкил қилади, қобилият ва кўникмаларни ривожлантиришга, шунингдек, ўз олдидаги бурчни амалга оширишга ёр-

дам беради ва келажакдаги ҳаётий фаолиятни лойиҳалаш имкониятини беради. Ушбу кўрсаткични амалга ошириш ўқитувчига ўз ишини, шахсий касбий позициясини топишга, тушунишни ривожлантиришга, ўқитувчилик фаолиятининг маъносини ва ундаги ролини тушунишга имкон беради. Бўлажак ўқитувчиларни ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантириш ўз касбий даражасини ошириш ва ўқувчилар билан ишлашда юқори натижаларга эришишга олиб келади.

Бундан келиб чикиб, бўлажак ўқитувчиларни ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантиришнинг уч босқичини шартли равишда ажратиб кўрсатишимиз мумкин.

Биринчи босқич ўз қадрият йўналишлари ва дунёқарашини билиш, шунингдек, ўқитувчининг касбий фаолият соҳасидаги асосий билимларни ўзлаштиришдан иборат. Бу босқич, асосан, ижтимоий-педагогик амалиёт жараёнида билим ва малакаларни эгаллашни ифодаловчи гносеологик компонент билан тавсифланади.

Иккинчи босқич ўзлаштирилган кўникма ва малакаларни амалга ошириш, шунингдек, ўқитишнинг амалий тажрибасини ўзлаштиришни ўз ичига олади. Бу индивидуал тажрибани тўплаш, танланган мутахассислик бўйича муносабатларни ривожлантириш, шахсий эътиқод ва меъёрларни, мазмун ва маънолар тизимини шакллантириш билан боғлиқ.

Учинчи босқични амалга ошириш энг кўп қизиқтирадиган соҳалар бўйича чуқур билим олишга ва ижтимоий-педагогик ижодкорликни намойиш этишга қаратилган.

Якуний босқичда ўқитувчи аллақачон етук мутахассис бўлиб, ўз-ўзини такомиллаштиришни давом эттиради: амалий фаолиятда самарали эканлиги исботланган усул ва ёндашувлардан фойдаланади; энг қизиқарли педагогик жараён ва ҳодисаларнинг тадқиқотчиси вазифасини бажаради.

Бўлажак ўқитувчиларни ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантиришнинг юқоридаги босқичларини муваффақиятли яқунлаши учун танланган мутахассисликка мос келадиган таълим жараёни зарур. Бу жараён коммуникатив, фаолиятли, интерфаол ва ижтимоий характерга эга бўлиши керак. Бундай ижтимоий-педагогик таълим жараёни бир қатор ўзига хос хусусиятларга эга.

Шундай қилиб, компетентлик бу:

- шахсий, яхлит, интегратив, шахс ривожланишининг маълум даражасига асосланган шакллантириладиган сифатдир;

- бу сифат шахс учун унинг аҳамиятини инобатга олган ҳолда муваффақиятли (маҳсулдор, самарали) ўқитиш фаолиятига тайёрликда намоён бўлади.

Компетентлик асослари қуйидагилардан иборат:

- ўзини ўзи амалга оширишга ёрдам берадиган универсал билимлар тизими (когнитив компонент);
- интеллектуал ва шахсан аниқланган фаолият тажрибаси (оператив-фаолият компоненти);
- самарали ташқи ва ички ўзаро таъсир (ижтимоий-хулқ-атвор компоненти);
- қадриятлар ва маънолар, шахсий хусусиятлар (мотивацион-қиймат компоненти).

Бўлажак ўқитувчиларни ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантиришда ижтимоий-педагогик фаолият мазмуни ҳам муҳим аҳамиятга эга. У ўзининг ижтимоий муҳити (яшаш жойи) билан боғлиқ ҳолда ўзининг объекти сифатида маълум бир шахсга эга, унинг предмети - шахсни тўлиқ ижтимоийлаштиришга ёрдам берадиган аниқ ижтимоий-педагогик мақсадларга эришиш, унинг ижтимоий муҳит билан мақсадли ўзаро муносабати ҳисобланади. Унинг мақсади - бу ўзаро таъсирни, муносабатларнинг бутун мажмуини уйғунлаштириш, инсоннинг ўзини тўлиқ англаши ва унинг реал муҳит шароитида шахс сифатида ривожланишига имкон беради [7].

Бундай уйғунлаштириш қуйидаги йўналишларда амалга оширилади:

а) ижтимоий муҳитни унда яшовчи шахс ёки гуруҳни ижтимоийлаштириш, қайта ижтимоийлаштириш манфаатларини кўзлаб мақсадли педагогиклаштириш;

б) унинг эҳтиёжлари, имкониятлари, манфаатларини ҳисобга олган ҳолда шахснинг ўзига таъсир қилиш (ўзаро таъсир қилиш).

в) атроф-муҳитни педагогиклаштириш ва инсонга ўзини ўзи англаш учун энг мақбул шароитларни яратиш манфаатларига таъсир қилиш.

Мутахассисларнинг фикрича, ижтимоий педагогика амалиёт сифатида қуйидаги функцияларни амалга оширади [2]:

- диагностик – жамиятнинг ижтимоий-педагогик омилларини, унда содир бўлаётган жараёнларни, яшаш шароитларини; унинг ижтимоий ифодаланган хусусиятлари даражасини баҳолаш;
- прогнозтик - атроф-муҳитдаги ижтимоий жараёнларнинг боришини ижтимоий-педагогик прогнозлаш; унда шахснинг намоён бўлиши,

унинг индивидуаллиги, шунингдек уларга (атроф-муҳит ва шахс) мақсадга мувофиқ таъсир қилиш имкониятлари;

- тарбиявий – шахсни унинг қизиқишлари, хоҳиш-истаклари, индивидуал имкониятлари ва экологик эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда мутахассис сифатида тайёрлаш (қайта тайёрлаш);
- адаптив – шахсни атроф-муҳитга унинг индивидуаллигини ҳисобга олган ҳолда мослашиши;
- тузатувчи – шахснинг индивидуаллигини ва атроф-муҳитнинг ижтимоий-психологик эҳтиёжларини ҳисобга олиш;
- сафарбар қилиш – шахсни умумий фаолиятга (унинг барча турларида) киритиш; маълум бир жамият аъзоси сифатида унинг индивидуал имкониятларини ҳаёт учун, ўзини ўзи англаш учун фаоллаштириш;
- назорат - ижтимоий хулқ-атвори баҳолаш ва назорат қилиш, ўзини ижобий ифода этишни рағбатлантириш, унинг атроф-муҳит, маълумот гуруҳи томонидан шахсга таъсир қиладиган салбий ижтимоий ҳаракатларнинг олдини олиш;
- реабилитация - стрессни бартараф этиш, дам олиш, маънавий ва жисмоний кучни тиклаш, ижобий ҳис-туйғуларни тўплаш ва бошқалар;
- профилактик (ҳимоя-профилактика) – шахсни атроф-муҳитдан унинг тажовузкор кўринишларида ҳимоя қилиш (ва аксинча).

Юқоридаги функциялар биргаликда ижтимоий педагогиканинг ижтимоий-ўзгартириш функциялари гуруҳига бирлаштирилади.

Шундай қилиб, бўлажак ўқитувчиларни ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантириш умумий педагогика (тарбия ва ўқитиш) усуллари - ишонтириш, ўргатиш, рағбатлантириш, қўллаб-қувватлаш ва бошқалар билан амалга оширилади, бу эса ижтимоий педагогикадаги умумий педагогик функцияларнинг аксидир.

Махсус тадқиқотлар ва амалиётлар ижтимоий-педагогик фаолиятнинг қўлланилиш доираси, мақсад ва ечилиши лозим бўлган вазифаларга қараб турли технологиялар ёрдамида амалга оширилишини кўрсатмоқда. Ижтимоий-педагогик технология деганда маълум бир ижтимоий-педагогик мақсадга эришишнинг оптимал вариантини таъминлайдиган муайян объектга нисбатан ижтимоий ўқитувчи фаолиятининг умумий мажмуи ва кетма-кетлиги тушунилади. Ҳар бир соҳада у ижтимоий-педагогик фаолиятнинг предмет соҳасига мувофиқ кўрсатилади, аниқланади ва мазмун билан тўлдирилади.

Адабиётлар:

1. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика. М.: Академический проект, 2001. 327 с.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – Высшее образование сегодня. – 2003. - №5.-С. 34–42.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
4. Иванов Д.А., Митрофанов К.Г., Соколова О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий: учебно-методическое пособие. М.: АПК и ПРО, 2003. 101 с.
5. Каримова В.М. Ижтимоий психология / Дарслик. Педагогика олийгоҳлари талабалари учун. – Тошкент: “Fan van texnologiyalar”, 2007. – 176 б.
6. Муслимов Н.А., ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси / Монография. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2013.
7. Садовничий В. Роль образования и науки при переходе к устойчивому развитию. Alma mater. – 2002. – №2. – С. 9-14.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада бўлажак ўқитувчиларни ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантириш имкониятлари ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье освещаются возможности развития социально-педагогической компетентности будущих учителей.

SUMMARY

This article highlights the possibilities for developing the socio-pedagogical competence of future teachers.